

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2017-2018

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martina Obušková

**Vzdělávání zaměřené na pracovní uplatnění osob s lehkou
mentální retardací na Ostravsku**

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. et Mgr. Jan Beseda, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2017-2018

BACHELOR THESIS

Martina Obušková

**Education focused on the employment of people with mild
mental retardation in the Ostrava region**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. et Mgr. Jan Beseda, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Martina Obušková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. et Mgr. Janu Besedovi, Ph.D. za vzorné vedení, cenné rady a profesionální náhled, který mi poskytl při zpracování bakalářské práce. Zároveň bych chtěla poděkovat výchovným poradcům středních škol, kteří se podíleli na spolupráci a poskytnutí informací pro zpracování výzkumné části této bakalářské práce.

Anotace

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do dvou částí. První část vymezuje obecné pojmy a termíny související s mentální retardací. Současně navazuje na historický vývoj a popisuje klasifikaci tohoto onemocnění. Druhá část obsahuje přehlednou strukturu pro vzdělávání handicapovaných dětí. Součástí jsou formy speciálního vzdělávání žáků na základní škole a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na střední škole. Další kapitola je věnovaná profesní přípravě, jejímž prvkem jsou faktory ovlivňující výběr profese. Praktická část mapuje a vymezuje možnosti vzdělání osob s lehkou mentální retardací ve směru k pracovnímu uplatnění na Ostravsku.

Klíčová slova

formy speciálního vzdělávání, klasifikace mentální retardace, mentální postižení, mentální retardace, odborné učiliště, praktická škola, profesní příprava, přístup společnosti, vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, základní škola praktická, základní škola speciální

Annotation

The theoretical part of the bachelor thesis is divided into two parts. The first part defines general terms and terms related to mental retardation. At the same time, it follows its historical development and describes the classification of this disease. The second part contains a clear structure for the education of handicapped children. Included are forms of special education of pupils at elementary school and students with special educational needs at secondary school. The next chapter is devoted to professional training, which is the factor influencing the selection of the profession. The practical part maps and defines the possibilities of education of people with mild mental retardation in the direction of employment in the Ostrava region.

Keywords

basic elementary school, basic special school, classification of mental retardation, education of pupils, forms of special education, mental retardation, mental disability, practical school, vocational training, society attitude, special educational needs, vocational school

ÚVOD	9
1 TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1 Vymezení pojmů	10
1.2 Příčiny a klasifikace mentální retardace	12
1.3 Historie přístupu společnosti k nemocným	14
1.4 Osobnost jedince s lehkou mentální retardací	18
2 VZDĚLÁVÁNÍ A PROFESNÍ PŘÍPRAVA	20
2.1 Struktura vzdělávání dle legislativy	20
2.2 Vzdělávání žáků s mentálním postižením.....	21
2.3 Formy speciálního vzdělávání žáků	23
2.3.1 Předškolní vzdělávání	23
2.3.2 Základní škola	24
2.3.3 Základní škola praktická	24
2.3.4 Základní škola speciální.....	25
2.4 Profesní příprava a vzdělávání mládeže.....	26
2.4.1 Faktory ovlivňující výběr profese	27
2.5 Střední vzdělávání žáků s mentálním postižením v ČR	27
2.5.1 Odborné učiliště	28
2.5.2 Praktická škola	29
3 PRAKTICKÁ ČÁST	32
3.1 Zmapování institucí vzdělávající žáky s LMR na Ostravsku	32
3.2 Výzkum - metoda, výběr vzorku a průběh šetření	35
3.2.1 Výběr metody.....	35
3.2.2 Výběr výzkumného vzorku.....	35
3.2.3 Průběh výzkumného šetření	36
3.3 Výsledky a jejich analýza	37
3.3.1 Struktura nabízených oborů pro žáky se speciálními potřebami.....	37
3.3.2 Problematika při výběru oboru	38
3.3.3 Podmínky pro přijetí	39
3.3.4 Problémy při studiu.....	41
3.3.5 Praxe žáka ve studijním oboru	42
3.3.6 Další možnosti pro pokračování ve studiu	42
3.3.7 Zpětná vazba od absolventů	43

3.3.8 Profesní poradenství.....	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	47
SEZNAM ZKRATEK	51
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	53

ÚVOD

Lehkou mentální retardaci můžeme dnes považovat za celosvětový problém, svým nárůstem se již řadí mezi nejčastější mentální postižení, a to nejen u nás, ale i ve světě.

„V minulých desetiletích byli handicapované děti, mládež i dospělí opomíjeni a stáli v pozadí, jako by byli odděleni od okolního světa.“ Po roce 1989 až po současnost jsem svědci zlepšení v situaci jedinců se zdravotním postižením. Společnost se podílí, ať už aktivně nebo pasivně, na integraci (Franiok, 2007, str. 6).

Téma práce jsem si vybrala ze dvou důvodů. Jednak proto, že tuto problematiku vnímám jako v současné době dosti aktuální, druhým důvodem je má osobní zkušenost. Ve svém blízkém okolí mám, dnes již mladého muže, který s lehkou mentální retardací žije. Ačkoli se péče a podpora o tyto lidi zlepšuje, je nejdůležitější včasná a správná diagnóza, klíčová je také okamžitá spolupráce s institucemi a podpora rodiny. Dle mého názoru je toto onemocnění často přehlíženo a zaměňováno s opožděným vývojem člověka, způsobeným nedůslednou výchovou a nedostatečným vedením ze strany rodiny.

Cíl bakalářské práce je zaměřený na obecnou problematiku mentálního postižení, která je orientována především na lehkou mentální retardaci. První část práce bude obsahovat terminologii mentální retardace a mentálního postižení, s návazností na vyčlenění a vymezení klasifikace a stupňů mentální retardace. Samostatnou kapitolou bude také vtažení do historie a přístupu společnosti k nemohoucím a postiženým.

Druhou část práce budu věnovat možnostem vzdělávání dětí a dospívajících v návaznosti na profesní uplatnění. V úvodu se budu snažit vytvořit strukturu vzdělávání s ohledem na legislativu a možnostech pro vzdělávání žáků s mentálním postižením v České republice (dále v ČR). Určitá kapitola bude věnována profesní přípravě a vymezení faktorů ovlivňujících výběr profese. Po této kapitole navážu a pozvolna přejdu k vymezení forem speciálního vzdělávání pro základní vzdělání a v samotném závěru se budu věnovat vzdělávání na úrovni středního vzdělávání na učilištích a praktických škol.

Praktická část pak bude vycházet z výše uvedených témat, kdy se zaměřím na možnosti a typy vzdělání osob s lehkou mentální retardací ve městě Ostravě a blízkém okolí ve vztahu k jejich uplatnění na trhu práce.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Na samém začátku první části práce vymezím samotný pojem mentální retardace (dále MR) a mentálního postižení a vytvořím určité srovnání těchto dvou pojmů. Dále se budu zabývat příčinou postižení, charakterizovat její klasifikaci a stupně MR. V další části této kapitoly přiblížím historický vývoj, který je pro pochopení souvislostí velmi důležitý. Závěrem této první kapitoly uvedu v chronologickém sledu přístupy společnosti k zdravotně postiženým, která byla charakteristická pro danou dobu.

1.1 VYMEZENÍ POJMŮ

Prvotní vymezení pojmu mentální retardace považuji za jedním z nejdůležitějších oblastí pro vytvoření správného postupu v pedagogické činnosti. Je zásadní umět specifikovat toto onemocnění, což nám posléze umožní lépe porozumět lidem trpícím tímto postižením a spolupracovat s nimi. Pokud se zaměřím na určení základní terminologie či vymezení definice, zjišťuji, že v každé publikaci se objevují jiné pojmy k určení toto postižení a neexistuje jednotná a opakovaná definice.

V mnohých knihách se tedy setkávám s rozdílným označením, které bývá převážně vymezeno hned v úvodní pasáži. Tímto rozdílem se ve své publikaci zabývá profesor Emerson, odborník v oblasti mentální retardace, přednášející na univerzitě v Sydney. Ten dává přednost termínu „mentální postižení“ před termíny „poruchy učení“ případně „potíže učení“, které považuje za britské termíny, a zároveň i před termínem „mentální retardace“, který zase naopak považuje za severoamerický termín. Tato volba ho ovlivnila i tím, že se jedná o preferenci termínu „mentální postižením“ u mezinárodní vědecké komunity (Emerson, 2001, s. 12).

Při dalším hledání rozdílnosti těchto pojmů jsem narazila na odborném portále „Šance dětem“ na článek, ve kterém se uvádí následující: „*Základní pojmy, se kterými se můžete setkat v souvislosti se stanovením diagnózy, jsou mentální retardace a mentální postižení. Někteří odborníci považují termíny mentální retardace a mentální postižení za synonyma, jiní mezi nimi spatřují rozdíly*“ (Křížková, online, 2012). Bližší vymezení rozdílu sepsal Valenta a kol. v knize „Mentální postižení v pedagogickém, psychologickém a sociálně–právním kontextu“, neboť vymezují, že mentální postižení nemá status coby „*terminus*

technicus, ale je široce užíván, a to především ve speciálně-pedagogické a poradenské praxi, kde má také jistou legislativní oporu“ (Valenta, Michalík, Lečbych a kol., 2012, s. 30). Tento pojem můžeme nalézt v mnoha vyhláškách Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) a také se objevuje v zákoně č. 561/2004 Sb. takzvaném (dále tzv.) „školském zákoně“, který převážně řeší integraci dětí s mentálním postižením a jejich zařazení do výuky v běžném typu a prostředí základní školy. Také je třeba zmínit rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, ve kterém je obsažena příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.

Pojem „mentální retardace“ nahradil celou řadu termínů, například „slabomyslnost“, „rozumová zaostalost“, „intelektová abnormalita“, „duševní opožděnost“ a další. Objevovaly se také termíny jako „idiot“, „imbecil“, „debil“ - tyto pojmy prošly politickou korekcí a dnes jsou společností užívány spíše jako pejorativní pojmenování. Na úplný začátek je důležité si uvědomit, že všechny definice mají společný základ, a to snížení intelektových schopností jedince, které mají vliv na adaptaci v sociální prostředí.

Definice dle Vágnerové (2004, s. 289): *„Nejčastěji je mentální retardace definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy¹), přestože byl takový jedinec přijatelným způsobem výchovně stimulován. Nízká úroveň inteligence bývá spojena se snížením či změnou dalších schopností a odlišností ve struktuře osobnosti.*

Hlavními znaky jsou:

- ❖ *Nízká úroveň rozumových schopností, která se projevuje především nedostatečným rozvojem myšlení, omezenou schopností učení a následkem toho i obtížnější adaptací na běžné životní podmínky.*
- ❖ *Postižení je vrozené.*
- ❖ *Postižení je trvalé, přestože je v závislosti na etiologii možné určité zlepšení. Horní hranice dosažitelného rozvoje takového člověka je dána jak závažností a*

¹ Norma (někdy také standard) je požadavek na chování nebo vlastnosti věci, člověka, situace apod., který se buďto předepisuje a vyžaduje, nebo popisuje, co je normální (přijatelné nebo obvyklé). Normy jsou psané i nepsané a liší se různou mírou závaznosti a různým rozsahem platnosti.

příčinou defektu, tak individuálně specifickou přijatelností působení prostředí, tj. výchovných a terapeutických vlivů.“

Pro srovnání uvádím autorku Švarcovou, která ve své knize zmiňuje: *„Za mentálně retardované (postižené) se považují takoví jedinci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování. Hloubka a míra postižení jednotlivých funkcí je u nich individuálně odlišná“* (Švarcová, 2006, s. 28).

Jinou variantou je definice podle Valenty, Michalíka, Lečbycha a kol., kteří vymezují mentální retardaci jako vývojovou poruchu rozumových schopností, která má vliv na snížení kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností, a to již od začátku vývoje dítěte, a má negativní dopad na adaptační schopnosti jedince (Valenta, Michalík, Lečbych a kol., 2012).

1.2 PŘÍČINY A KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE

Jak už v úvodu bylo řečeno, jedná se o nejčastější mentální onemocnění populace. Je tedy potřeba si vysvětlit proč a jak toto onemocnění vzniká. Příčiny mentální retardace mohou být způsobeny jakoukoli okolností, která narušuje vývoj mozku před narozením, ale i během porodu, případně v raném dětství. Je známo několik stovek příčin, za nejrozšířenější důvod vzniku je pokládán Downův syndrom, dále se také může objevit u fetálního alkoholového syndromu a syndromu fragilního X. To ve své publikaci potvrzuje i Valenta a Müller, kteří uvádějí že: *„Největší skupinu příčin mentální retardace však tvoří syndromy způsobené změnou počtu chromozomů zvláště pak tzv. trizomie (existence tří chromozomů namísto běžného páru – dizomie, kdy jeden chromozom získáváme od otce a jeden od matky) se svým nejznámějším a nejrozšířenějším reprezentantem – Downovým syndromem způsobeným trizomií chromozomu 21 (příčina 23 % mentálních retardací)“* (Valenta, Müller, 2009, s. 59).

Jako první klasifikaci bych uvedla dle typu mentální retardace, která se dělí na následující (Pipeková, 2006):

Rozdělení dle typu	Charakteristické vlastnosti
Typ eretický	neklidný, dráždivý, vzrušivý, afektivně výbušný
Typ torpidní	utlumený, apatický, netečný, strnulý, hypoaktivní
Typ nevyhraněný	nepřevládá ani aktivita ani pasivita, tento typ je v rovnováze

Jako další mohu uvést a klasifikovat členění podle doby vzniku mentální retardace, mezi které se řadí vrozená (oligofrenie) a získaná (demence). **Vrozená MR** je spojená s poškozením, resp. případnou odchylkou od normy v období prenatálním, perinatálním, postnatálním až do dvou let věku dítěte. **Získaná MR** má vliv na zastavení a rozpad normálního mentálního vývoje, jež způsobuje neočekávaná zdravotní komplikace, např. nemoc, úraz mozku či porucha. Toto onemocnění může mít postupný nárůst nemoci, anebo se také zastavit, přičemž nedochází k dalšímu zhoršení stavu. Do tohoto rozdělení můžeme přiřadit **sociální příčinu** (označovanou jako pseudooligofrenii), která vzniká působením vnějšího prostředí na dítě. Jedná se především o problematiku výchovy a vzdělávání jedinců ze znevýhodněných rodin (Franiok, Kysučan, 2002).

Od 1. 1. 1993 je u nás platná 10. revize **Mezinárodní klasifikace nemocí**, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací v Ženevě. Mentální retardace se řadí mezi obory psychiatrie, a je tedy označena písmenem F. Stupně MR jsou určeny pomocí inteligenčního kvocientu, označujícího se zkratkou IQ, a ten stylizuje úroveň rozumových schopností.

Tabulka 1: Mentální retardace dle stupně postižení

F70	Lehká MR	IQ 50-69	U dospělých 9-12 let
Obtíže ve škole, schopnost pracovat a udržovat sociální vztahy.			
F71	Středně těžká MR	IQ 35-49	U dospělých 6-9 let

Zřetelné vývojové opoždění v dětství, hranice k nezávislosti a soběstačnosti, přiměřená komunikace a školní dovednosti. Potřeba různého stupně pomoci při výkonu práce.			
F72	Těžká MR	IQ 20-34	U dospělých 3-6 let
Jedinec vyžaduje každodenní podporu a péči.			
F73	Hluboká MR	IQ pod 20	U dospělých pod 3 roky
Jedinec je nesamostatný, potřebuje každodenní pomoc a péči v životě.			
F78	Jiná MR	nelze určit	
Přidružen postižení smyslová, tělesná, poruchy chování a autismus.			
F79	Nespecifikovaná MR	nelze určit	
Pro nedostatek znaků nelze jedince přesně zařadit.			

Zdroj: (Vítková, 2004, s. 297)

1.3 HISTORIE PŘÍSTUPU SPOLEČNOSTI K NEMOCNÝM

První zmínky o mentální retardaci můžeme najít již na egyptských papyrových svitcích, které byly objeveny ve městě Thébách a popisují postižení těla a mysli, které je připisováno úrazům hlavy a mozku. Přístupy k jednotlivcům s postižením se měnily a to převládajícím dobovým názorem. Ve starověkem Řecku a Římě se například zbavovali dětských životů tak, že je shazovali ze skály nebo utopili v řece. Na počátku druhého století po Kristu prodávali nemocné děti kočovným společnostem pro zábavné účely. Po nástupu středověku dochází k úbytku vražd a nelidského chování a dochází k rozdílnému přístupu. Prvotním mezníkem se stalo učení Johna Locka a jeho dílo „Esej o lidském rozumu“. V tomto díle kritizuje učení Reného Descarta, který tvrdil, že člověk přichází na svět bez vrozených vad a jeho mysl je nepopsaná deska (tabula rasa), na kterou až lidská zkušenost vrývá informace o světě. Velkým významem se stává i teoretické rozlišení mezi nedostatkem rozumu (slabomyslností či mentální retardací) a šílenstvím (duševním onemocněním). Jako zajímavý historický příběh považují osud dítěte Viktora, který byl nalezen ve věku 12 let ve francouzských horách jako sirotek vyrůstající bez

většího kontaktu s lidskou civilizací. Po nálezu byl přijat do ústavu pro hluchoněmé, kde mu byl vypracován výchovně-vzdělávací program. Za pět let intenzivního tréninku dosáhl překvapujících výsledků. Tato zkušenost měla vliv na místního učitele Eduarda Seguina, který začal intenzivně pracovat s lidmi s mentální retardací a vyvinul pro své žáky komplexní systém výchovy a vzdělávání, a tím se zasloužil o velký rozvoj psychopedie. V roce 1850 se odstěhoval do USA a roku 1876 zakládá společnost, která je dnes známa jako Americká asociace pro intelektové a vývojové postižení (AAIDD – American Association on Intellectual and Developmental Disabilities). Roku 1910 byla vytvořena klasifikace slabomyslnosti, jež obsahovala tři stupně – idiocii, imbecilitu a debilitu. Pojem „mentální retardace“ vznikl roku 1950 v USA a v klasifikaci se rozlišovalo pět stupňů postižení intelektu: hraniční pásmo (87-63 bodů IQ), lehké pásmo (66-50 bodů IQ), střední pásmo (49-33 bodů IQ), těžká mentální retardace (32-16 bodů IQ) a hluboká mentální retardace (pod 16 bodů IQ). Díky této klasifikaci došlo k řadě chybných klasifikací u osob z etnické menšiny, proto byla v průběhu 70. let klasifikace pozměněna. Jednalo se o hraniční pásmo, které nebylo diagnostikované jako postižení, nýbrž jako subnorma², a hranice mentální retardace se posunula směrem dolů k hodnotě 70 bodů IQ. Takto upravená klasifikace se zapsala do Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) pro Evropu a do Diagnostického a statistického manuálu (DSM-IV) používaného v USA (Lečbych, 2008, s. 15-16).

Za velice zajímavou knihu popisující přístup lidstva k nemocným se dle mého názoru řadí kniha s názvem „Dějiny šílenství“, která má podtitul „Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby“. S touto knihou se ocitáme v době na konci středověku, kdy z Evropy postupně mizí lepra. Tato nákaza se stává postrachem lidstva a malomocným je zakázán vstup na určitá místa, a hlavně tedy vstup do města. Malomocní se ocitají na pozici vyloučených a jsou odtrženi od běžného života. Přichází období renesance, kdy na řeku jsou vypravovány tzv. lodě bláznů. Na palubu jsou naložováni šílenci a úkolem

² Pouze mírně opožděné rozumové schopnosti (do pásma lehkého podprůměru), ale ještě v pásmu širší normy, projevující se nedostatky ve školských znalostech, projevy didaktického deficitu, mechanickým učením, pomalou chápavostí, malou slovní zásobou, podprůměrným školním prospěchem a to vše přes značné osobní úsilí a snahu.

posádky je vysadit tyto osoby, jak jen to půjde daleko od města, aby zabránili jejich možnému návratu do města. Blázni jsou tedy vypuzeni a stávají se z nich tuláci, kteří jsou na nekonečném rozcestí věznění v nekončícím „samo-putování“. Výrazná změna v přístupu k nemocným přichází společně s osvícenstvím. Blázni přestávají být vyháněni a objevuje se první forma péče a pomoci v městských špitálech. Dokladem změny vztahu k šílenství bylo založení pařížského Hôpital Général – Všeobecného špitálu v dubnu 1656, který stál na třech pilířích: na řádu, ekonomice a určitém pojetí morálky. Tyto špitály postupně vznikají po celé Francii a následně se rozšiřují do celé Evropy. Vyloučení z komunity nahradila internace³, ve které měl člověk právo být živen, ale musel pracovat. Určité změny a dopady jako hospodářská krize, dlouhodobá nezaměstnanost, celková nespokojenost se životem vyvolaly u společnosti pocit pobouření a nelibosti. Lidé ve špitálech jsou považováni za povaleče, žebráky, tuláky a začalo se na ně nahlížet z hlediska mravního odsouzení zahálky a přemýšlet o společenské užitečnosti a neužitečnosti. To mělo za následek, že vězeň, který může a chce pracovat, je propuštěn na svobodu. V 18. století dochází k odlišení mezi osobou nemocnou a šílenou. Zároveň dochází k oddělení vězeňských prostor šilenců od ostatních. To vše mělo vliv na přehodnocení pohledu, a to na amorálnost zahálky. Chudoba již není spojována s morálním poklesem, vliv na to měly ekonomické krize, které připravily množství lidí o práci, sociální změny. V internaci nadále setrvávají jen zločinci a šilenci. Vznikají speciální internační zařízení pro šilence - tzv. Asyl. V 19. století jsou zřizovány útulky s charakteristickými prvky - dohled a soud. Zde se nejedná o nápravu, ale o autoritu, která je pojímána jako rodičovská, a na šilence je nahlíženo jako na nesvéprávné dítě, čímž vznikají vztahy jako v jakési fiktivní rodině. V útulku se nejedná se o svobodnou oblast pozorování, diagnostiky a léčby, ale je to prostor, kde se obžalovává, soudí a odsuzuje. Změnu ve vztahu nemocného a lékaře způsobila psychoanalýza. Tímto byl po několika stoletích navázán rozhovor se šílenstvím (Foucault, 1994).

³ Internace označuje nucený pobyt, nedobrovolnou přítomnost jedné či více osob na určitém místě nebo na nějakém omezeném prostoru zpravidla z nějakých politických, náboženských, etnických či jiných společenských příčin

Na základě publikace Speciální pedagogika autora Josefa Slowíka, můžeme rozdělit periodizaci přístupu společnosti k handicapovaným osobám, podle jednotlivých historických období, která jsou následující:

Tabulka 2: Přístupy společnosti ke zdravotně postiženým dle Slowíka

1) Represivní přístup (starověk)
Období je spojováno se zbavováním se nemocných (zabíjením slabých dětí, které by nevydržely tvrdou výchovu). Objevují se represivní opatření, mezi které se řadí zneužívání a zotročování, a to z důvodu malé dostupnosti speciální lékařské a výchovné péče.
2) Charitativní přístup (křesťanský středověk)
Rozvoj populace a pohledu na handicapované se mění s vývojem myšlenkových proudů, filozofických názorů, ideologických směrů. Pohled na potřebného člověka se mění jako na objekt milosrdenství, ochrany a pomoci a to hlavně vůči nemocným a postiženým jedincům. Objevují se řeholní řády, které nabízejí péči o potřebné, zároveň se zakládají klášterní špitály, hospice.
3) Humanistický přístup (novověk)
Rozvoj vědeckého poznání a to především v medicíně, kdy nastupuje programová péče o handicapované osoby spojená se specializací v přístupu k jedincům s různým druhem postižení. Osobnost člověka začíná být nahlížena více v komplexu její fyzické, psychické, duchovní a sociální stránky. Toto období se řadí mezi nejrozsáhlejší zakládání institucí zaměřených na pomoc a péči o postižené jedince. Vznikají různé ústavy, ale i školy a řada z těchto zařízení existuje dodnes.
4) Rehabilitační přístup (přelom 19. a 20. století)
Propojování léčby s výchovou a vzděláváním. Snaha o „re-habilitaci“ („znovu-uschopnění“) handicapovaného člověka pro život ve společnosti. Toto období má i své slabé, stinné stránky, a to především v tom, že pokud se jedinec nedokázal dostatečně

zrehabilitovat, stal se objektem institucionální péče a byl umístěn do ústavního zařízení.

5) Preventivně-integrační přístup (období po 2 světové válce)

Období bylo zaměřeno především na prevenci vzniku postižení a snahu předcházet riziko narození dítěte s vrozenou vadou nebo poruchou. Současně se hledaly cesty k integraci znevýhodněných osob do společnosti.

6) Inkluzivní přístup

Prosazování nejmodernějšího trendu, který byl označen jako inkluzivní přístup. Charakteristika tohoto trendu byla vymezena jako přirozené začlenění handicapovaných osob do běžné společnosti, zaměřené především na rovnocennost ve výchově, ve vzdělávání, v pracovním a společenském životě. Objevuje se globální trend, který souvisí s mezinárodní spoluprací a výměnou zkušeností, a to zvláště po vstupu do Evropské unie.

Zdroj: (Slowik, 2016, s. 12-14)

1.4 OSOBNOST JEDINCE S LEHKOU MENTÁLNÍ RETARDACÍ

Správná diagnóza bývá stanovena v předškolním věku, případně při nástupu do školy. Hlavní potíže se projevují při teoretické práci ve škole. Kvalifikovaný speciální pedagog si je vědom, že v průběhu promyšleného, systematického a dostatečně dlouhého působení vzdělávání a výchovy si jedinec dokáže osvojit základní dovednosti, vědomosti, návyky a společenské pravidla v takové míře, která jim umožní se plně integrovat (Müller, 2001). Švarcová z hlediska psychické struktury tvrdí, že „každý mentálně postižený je svébytný subjekt s charakteristickými osobnostními rysy.“ Přesto se najdou společné znaky, které převládají u většiny jedinců se stejným postižením. Jedná se o viditelný opožděný motorický vývoj, poruchy jemné motoriky a pohybové koordinace. Projevuje se snížená aktivita psychických procesů, úroveň sebehodnocení má kolísavou úroveň – od sebedoceňujících postojů až k přeceňování se. U osob s lehkým mentálním postižením se somatická postižení objevují jen ojediněle (Švarcová, 2000, s. 33-34).

Dle Franioka omezený rozumový vývoj a psychické funkce se projevují v předškolním věku a výrazněji po vstupu do školy. Dítě je na první pohled zdravé, čilé, ovládá různé písničky a básničky. Nedostatky dítěte se dostaví u náročnějších myšlenkových operacích a abstrakci. K celkovým projevům patří, že dítě je méně chápavé, obtížněji se zapojuje do her. Rozsah míry postižený je modifikován rodinným prostředím. Jedinec s lehkou mentální retardací se naučí číst, psát a počítat. Je schopen jednoduchého abstraktního myšlení. V emocionální oblasti se u dítěte projevuje afektivní labilita, impulsivnost, úzkost a zvýšená míra ovlivnitelnosti cizími názory. Zpravidla dobře jsou rozvinuty konkrétní, názorné a mechanické schopnosti. Po absolvování odborného učiliště jsou schopni společenského a pracovního zapojení při vytvoření vhodných podmínek. Dospělá osoba orientačně odpovídá mentálnímu věku 9-12 let (Franiok, 2007).

„Obecné posouzení orientačních funkcí je u osob s mentální retardací úzce vázáno na míru intelektového deficitu a hloubkou jeho postižení. Velkou míru však také sehrává úroveň vzdělávání a rozvoje kognitivního potencionálu při školním vedení dítěte s mentální retardací.“ U osob s lehkým mentální postižením, které byly dobře vzdělávány a vedeny se neobjevují žádné závažné narušení orientačních funkcí. Některé osoby však mohou mít problémy s určování času a je tedy potřeba ověřit, zda jsou zvyklé na digitální nebo ručičkové hodinky. Občas se mohou vyskytovat poruchy i v časové orientaci, který signalizuje spíše nedostatek výchovného působení. Lze nalézt i skupina osob s lehkou mentální retardací, která má problémy s určením orientace v čase (době) a je tedy zapotřebí ověřit používání a znalost kalendáře. Další potíže se objevují v orientaci místa, kdy je pravidlem, že orientace ve velkém městě je těžší než v malém městě nebo vesnici (Valenta, Michalík, Lečbych a kol., 2012, s. 174).

Osoba s mentálním postižením je v dospělém období zralá spíše biologicky než psychosociálně. Role dospělého je pro většinu osob s mentálním postižením nedostupná, v případně lehké mentální retardace je zvládatelná na základě pomoci a podpory blízkých. Osoby s mentálním postižením zůstávají závislí na svých nejbližších a na společnosti. Je důležité rozvíjet jedince i v období dospělosti a to v rámci dobře zvolené pracovní činnosti, která je stimuluje k získání nových zkušeností a sociálních vztahů.

2 VZDĚLÁVÁNÍ A PROFESNÍ PŘÍPRAVA

2.1 STRUKTURA VZDĚLÁVÁNÍ DLE LEGISLATIVY

Pokud se podíváme na vzdělání z hlediska práva, můžeme říct, že právo na vzdělání je zakotveno v Listině základních práv a svobod, a to tak, že každý občan má právo na vzdělání (Listina základních práv a svobod, 1995). Tudíž i lidé s mentálním postižením by neměli být negramotní a stát by se měl postarat, aby všem byla zpřístupněna možnost určité formy vzdělávání. Hlavní cíle vzdělávací politiky jsou obsaženy v dokumentu Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, takzvaná Bílá kniha. *Přijaté cíle se staly východiskem „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“ zveřejněné Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy dne 13. května 1999. Česká Bílá kniha je pojata jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu. Nezáleží tedy, zda jedinec je z rozdílné sociální, etnické, kulturní rodiny, nebo jestli je zdravotně znevýhodněný, nýbrž je podporován každý jedinec a jeho schopnosti, včetně nadaných jedinců a to bez rozdílu. (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha, 2001).*

Podíváme-li se hlouběji na rovné příležitosti občanů ke vzdělávání, nalezneme je i v zákoně č. 561/2004 Sb., tzv. „školském zákoně“. Zde je již vymezeno ustanovení o „vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, které definuje přímo § 16 odst. 1) „*Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.*“ Pro lepší pochopení definice vymezím pojmy, které se zde vyskytují:

- **zdravotní postižení:** mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování (§ 16 odst. 2 školského zákona);
- **zdravotní znevýhodnění:** zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání (§ 16 odst. 3 školského zákona);

- **sociální znevýhodnění:**

- a) rodinné prostředí s nízkým sociálně-kulturním postavením, ohrožené sociálně-patologickými jevy,
- b) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo
- c) postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky (§ 16 odst. 4 školského zákona).

Problematikou zdravotně postižených se dále zabývá i vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. v pozdějším znění vyhláška č. 147/2011 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. V § 5 odst. f jsou uvedeny typy speciálních škol, které mohou navštěvovat osoby s mentálním postižením, těmito typy jsou: „*materšská škola speciální, základní škola praktická, základní škola speciální, odborné učiliště, praktická škola*“ (Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb.).

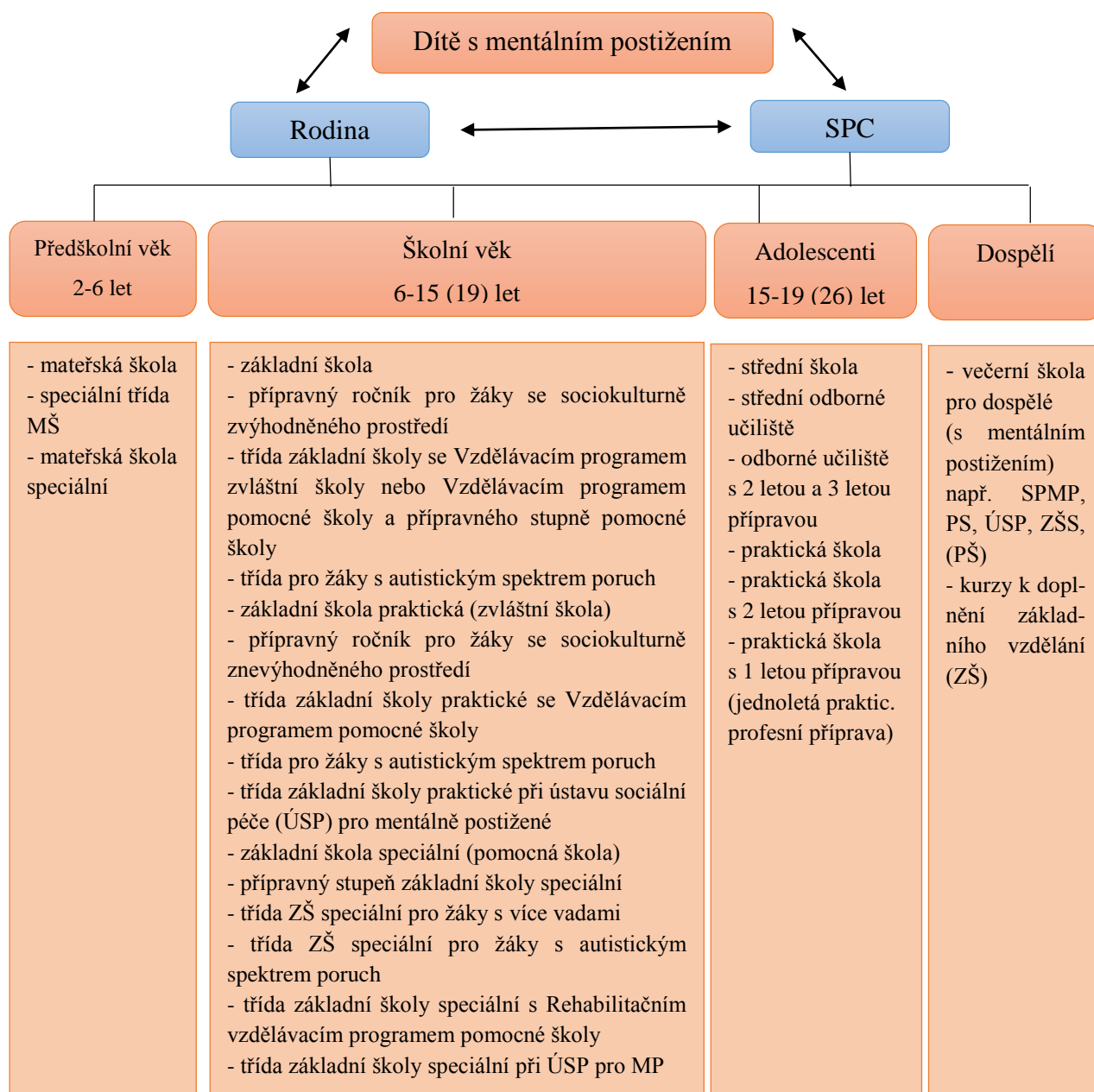
2.2 VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Speciální vzdělávání žáků se zdravotním postižením může probíhat na běžné základní škole, a to formou individuální či skupinové integrace, nebo také mohou být zřízené speciální třídy samostatně pro žáky se zdravotním postižením. V některých institucích se jedná i o kombinaci všech těchto forem speciálního vzdělávání. Vágnerová ve své publikaci poukazuje na problematiku integrace do běžné školy, která je náročnější a píše, že „*speciální škola je přizpůsobena možnostem a potřebám mentálně postižených dětí, integrace do běžné školy je náročnější*“ Vágnerová (2004, s. 308).

Já se také ztotožňuji s tímto názorem, neboť má zkušenost je taková, že dítě s lehkou mentální retardací si může uvědomovat svou odlišnost, která může mít pak negativní dopad na emoční stránku, což následně vede k zátěži v životě. Zároveň velkou roli hraje úspěch dítěte, který je bezpochyby součástí motivace. Pokud jsou na handicapované dítě kladeny vysoké nároky, pak nebude úspěšný a v porovnání s ostatními dětmi se bude řadit mezi propadlíky. Může tedy dojít ke ztrátě zájmu o vzdělání, ke vzniku negativního

postoje, který může mít za následek odmítání chodit do školy, a k vystavení celkové zátěži a nepřiměřenému stresu.

Tabulka 3: Nabídka vzdělávacích možností pro jedince s mentálním postižením s ohledem na nový školský zákon

Zdroj: (Franiok, 2007, s. 49)

2.3 FORMY SPECIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ

Podle aktuálně platného zákona 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů (tzv. školský zákon) by vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami mělo probíhat ve standardním školním prostředí (tedy v běžných třídách). Speciální školy sice nezanikly, ale jsou určeny převážně pro žáky a studenty s těžkými formami postižení, u kterých by integrace do běžných škol byla obtížná až nereálná. Vzdělávání znevýhodněných dětí, žáků a studentů upravuje od 1. září 2016 vyhláška MŠMT ČR č. 27/2016 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, která nahrazuje původní vyhlášku 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Zde nalezneme i pravidla pro vypracování individuálního vzdělávacího plánu, informace o činnosti asistenta pedagoga a další podpůrná opatření (Slowík, 2016).

2.3.1 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Volba vzdělávání dětí s mentálním postižením přirozeně začíná již v mateřské škole. Mateřská škola není součástí povinné školní docházky, přesto tvoří významnou část ve výchovně-vzdělávací oblasti (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007).

Předškolní vzdělávání je realizováno v:

- *mateřské škole,*
- *speciální třídě při mateřské škole,*
- *mateřské škole speciální (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007, s. 60).*

Předškolní vzdělávání by mělo být doplněno rodinnou výchovou a zajištěním dostatku podnětů dítěti k jeho rozvoji. Děti ze sociálně znevýhodněného prostředí mohou navštěvovat přípravné třídy základní školy. Do těchto tříd jsou zařazeny 5 leté děti, případně děti s odloženou školní docházkou. Toto vzdělávání je poskytováno bezplatně. Obsah vzdělávání je založen na Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007).

2.3.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLA

Základní vzdělávání navazuje na rodinnou výchovu a předškolní vzdělávání. Speciální vzdělávání je určeno převážně pro žáky s jiným typem postižení. Žák má vypracovaný individuální vzdělávací plán. Není vhodné pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří trpí lehkým mentálním postižením. U této skupiny žáků se vyskytuje kombinace nižšího nadání. Jedná se nejčastěji o děti z jiného etnika. Projevují se zde i poruchy v chování, emoční vzrušivost se sklonem k afektům, impulzivita. Naopak chybí sebekontrola a sebeovládání. Mají problémy v oblasti citových a sociálních vztahů (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007).

2.3.3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ

Základní škola praktická dříve nesla označení „zvláštní škola“. Dle publikace Švarcové se zde *„vzdělávají zpravidla děti školního věku s lehkým mentálním postižením, případně s úrovní rozumových schopností v pásmu podprůměru, které nejsou z různých důvodů schopny prospívat v základní škole.“* (Švarcová, 2000, s. 60)

Hlavním cílem je za pomoci speciálních výchovných a vzdělávacích prostředků získat a dosáhnout v co nejvyšší úrovni znalostí a dovedností potřebných pro zapojení těchto dětí do běžného života. Přijetí žáka s mentálním postižením je možné pouze na doporučení školského poradenského zařízení a vykonavatelem je ředitel základní školy. Povinná školní docházka je vyplněna devíti ročníky, ve kterých vyučují kvalifikovaní učitelé a speciální pedagogové (Švarcová, 2006).

Jak už z názvu vyplývá, učení je zaměřeno převážně na praktickou výuku. *„Atributem „praktická“ je tento typ základní školy označen proto, že škola je často vybavena cvičnými byty, kuchyněmi, dřevodílnami, kovodílnami či dílnami keramickými a textilními, výtvarnými ateliéry, pozemky, zahradami, popř. skleníky, kde se realizuje převážně praktická příprava žáků (na rozdíl od více „akademické“ přípravy žáků na běžných základní školách.“* (Valenta, Michalík, Lečbých a kol., 2012, s. 97)

Základní škola praktická se od běžné základní školy moc neliší, docházka je devítiletá, rozdělená na první a druhý stupeň – 1. stupeň (1. - 5. ročník), druhý stupeň (6. – 9. ročník). Vzdělání je realizováno podle školních vzdělávacích programů na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) (Tamtéž, s. 98). *„Vzdělávací obsah základního vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (dále*

LMP) je, ve shodě s RVP ZV, rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory:

- *Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)*
- *Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)*
- *Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)*
- *Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)*
- *Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)*
- *Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)*
- *Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)*
- *Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)*
- *Člověk a svět práce (Člověk a svět práce).*“ (RVP ZV LMP, online, s. 14)

Závěrem každého školního roku žáka je výstup ve formě vysvědčení, vyjádřeného klasifikačním stupněm, slovním hodnocením nebo kombinací obou způsobů. Pro splnění základní školy praktické je dochození povinné školní docházky. „*Dokladem o dosažení základního vzdělání je vysvědčení, mimo jiné, o ukončení devátého, popřípadě desátého ročníku nebo vysvědčení o ukončení kurzu pro získání základního vzdělání.*“ (RVP ZV LMP, 2005, s. 8)

2.3.4 ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ

Na základní škole speciální se vzdělávají děti převážně se středně těžkým mentálním postižením, případně těžkým mentálním postižením, a souběžným s postižením s více vadami. Dříve nesla název „pomocná škola“ a sloužila pro výchovu a vzdělávání obtížně vzdělávacelných žáků s nedostatkem rozumového vývoje pro osvojení. Je založena na principu osvojení návyků sebeobsluhy, osobní hygieny a pracovních dovedností s předměty denní potřeby. Přijetí provádí ředitel na základě doporučení školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce. Vzdělání je v současné době desetileté (rozdělené na 4 stupně: nižší 3 roky, střední 3 roky, vyšší 2 roky, pracovní 2 roky) s povinnou školní docházkou (Švarcová, 2006, s. 65).

Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání žáků v základní škole speciální, je se rozdělen do dvou oblastí:

- I díl – Vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením,
- II díl – Vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami (Valenta, Michalík, Lečbých a kol., 2012, str. 100).

Prospěch žáka v předmětech se hodnotí slovně a to pochvalou nebo povzbuzením. Žák může také dostat odměnu ve formě obrázku, razítka, případně drobného ocenění – bonbon, ovoce apod. Vysvědčení je formou slovního hodnocení, vždy po skončení školního roku (Švarcová, 2006, s. 76).

2.4 PROFESNÍ PŘÍPRAVA A VZDĚLÁVÁNÍ MLÁDEŽE

Autoři Průcha, Walterová, Mareš vymezili profesní přípravu ve svém Pedagogickém slovníku jako:

- *„součást výchovy a vzdělávání ve střední škole, umožňující absolventům školy kvalifikovaný výkon povolání a odborných činností.*
- *způsob přípravy v učilišti, ukončuje se v učebních oborech úspěšným vykonáním závěrečné zkoušky, ve studijních oborech úspěšným vykonáním maturity.“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 177).

Jak je z výše uvedeného textu jasné, můžeme odvodit, že profesní příprava je důležitá pro výkon povolání či odborných činností, které probíhá na učilištích a je ukončena úspěšným vykonáním závěrečné zkoušky.

S profesní přípravou úzce souvisí pojem práce, ta je dnes chápána jako tělesná a duševní činnost, která je postavena na základu uspokojení potřeb jedince v závislosti na společnosti. Švarcová (2000) ve své knize uvádí, že lidem s postižením práce dodává sebevědomí, pocit potřebnosti, užitečnosti a je důležitá pro jejich seberealizaci. K významu práce pro člověka s postižením se přiklání také Procházková (2009), která význam obohacuje o předpoklad k úplné integraci do společnosti. Další význam práce

spočívá v zajištění existence, určité míře nezávislosti, účasti na společenském životě, vývoji k větší odpovědnosti.

2.4.1 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝBĚR PROFESE

Volbu profese by měla zajišťovat škola ve spolupráci s rodinou, do tohoto procesu však mohou vstupovat i jiní činitelé, a to odborní poradci, výchovní poradci, školní psychologové, pedagogicko-psychologické poradny. Existují různé typy rodin, a tedy i různé pohledy na profesní vzdělávání. Může se jednat o rodinu, která spolupracuje se školou, reálně vidí možnosti svého dítěte, opakem je pak rodina, která má přehnané požadavky na dítě a zároveň i na školu. U této varianty dochází k častým konfliktům se školou, kdy škola je spatřována jako viník nedostatků dítěte. Extrémní variantou je pak rodina, která vůbec neprojevuje zájem o vzdělávání svého dítěte nebo nemá zájem, aby dítě nastoupilo do dalšího učení a získalo tak větší kvalifikaci.

Ve škole se objevují činitelé ovlivňující profesní výběr a to především učitelé základních škol, případně přímo třídní učitelé. Jelikož jsou v osobním a dlouhodobém kontaktu s žákem, dokážou odborně posoudit jeho předpoklady, schopnosti, zájmy, protože znají jeho sociální prostředí, vlastnosti a chování. Dalším možným činitelem pro výběr profese se může stát výchovní poradce - „*učitel, který absolvoval specializační studium a působí v rámci systému výchovného poradenství na základních, středních a speciálních školách*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 347).

2.5 STŘEDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V ČR

„*Po ukončení povinné školní docházky v základní škole praktické, základní škole speciální a u integrovaných žáků na základních školách mají mladiství s mentálním postižením možnost získat své budoucí profesní vzdělávání v odborných učilištích, praktických školách jednoletých a dvouletých, které spadají do oblasti středního vzdělávání.*“ (Bartoňová, Bazalová, Pipetová, 2007, s. 77). Legislativní úpravu nalezneme v zákoně 561/2004 Sb., „školský zákon“, pod § 58 a § 59, vyhláška č. 13/2005 o středním vzdělávání a vzdělávání na konzervatoři (Tamtéž, s. 77). Podobného názoru se dočítám i v publikaci Mentální postižení v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním

kontextu, která uvádí, že „*profesní příprava žáků s mentálním postižením je realizovaná buď v běžných typech škol druhého cyklu (např. absolvent 3. ročníku základní školy praktické může navštěvovat střední odborné učiliště v případě úspěšného přijímacího řízení), tradičně však na praktických školách a odborných učilištích*“ (Valenta, Michalík, Lečbych a kol., 2012, s. 98).

2.5.1 ODBORNÉ UČILIŠTĚ

Odborná učiliště svým obsahem navazují na vzdělávací program užívaný na základní škole praktické, a to převážně z hlediska teoretických předpokladů, kdy hlavní důraz je kladen na získání praktických dovedností, které umožní profesní uplatnění na trhu práce. Při volbě rozsáhlých učebních oborů je nutné posoudit vhodnost a přiměřenost zvoleného povolání a faktory, které mohou ovlivnit průběh přípravy (rodinné zázemí, oblast / region, zdravotní způsobilost). Délka studia je omezena na dva nebo tři roky a ukončena závěrečnou zkouškou s výučním listem (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007). Efektivitu pro vzdělávání mentálně postižených právě na odborných učilištích zmiňuje ve své knize Franiok, který tento způsob jejich začlenění do společnosti považuje za produktivní a své tvrzení podkládá případy, kdy „*po získání vyučení v atraktivním oboru ve své práci dosáhli značnou míru odbornosti a velmi dobře se uplatnili jako tesaři, truhláři, zedníci, malíři pokojů, vazači knih. Někteří z nich dokonce samostatně podnikají, a pokud se jim podaří překonat problémy spojené s administrativní byrokracií této činnosti, bývají velmi úspěšní*“ (Franiok, 2007).

Možnosti středního vzdělávání žáků s mentálním postižením

Jak už bylo řečeno, vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami se věnuje rámcový vzdělávací program (dále RVP), který je určený nejen pro základní vzdělávání, ale také pro střední vzdělávání. Na stránkách Metodický portál, inspirace a zkušenosti učitelů se dočteme, v článku od autorky Votavové že: „*obory vzdělání kategorie E určené pro běžné žáky i žáky s lehkým mentálním postižením; studium umožní žákům získat způsobilosti (kompetence) vycházející z požadavků trhu práce popsanych v profesních profilech a kvalifikačních standardech podle konkrétních oborů; ve svých rámcových vzdělávacích programech (RVP) navazují tyto obory na obsah základního vzdělávání*

stanovený v Příloze 2 RVP ZV upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením“ (Votavová, online, 2016).

Také Jařabáč uvádí, že střední vzdělávání s výučním listem – kategorie E je z hlediska struktury žáků se zdravotním postižením nejvíce zastoupena žáky s lehkým mentálním postižením. Ve své knize přehledně uvádí další střední vzdělávání žáků s mentálním postižením v České republice a zahrnuje převážně tyto kategorie vhodné pro vzdělávání:

1) Praktická škola – kategorie C

Obsahuje jednoleté a dvouleté obory pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, může se jednat i o kombinaci s jiným postižením. Není zaměřena na profesní přípravu, spíše na poskytnutí základních dovedností pro život. Po dokončení tohoto oboru žáci získají střední vzdělání s dokončeným dokladem vysvědčením o závěrečné zkoušce.

2) Střední vzdělávání s výučním listem – kategorie E

Na tomto oboru jsou kladeny nižší nároky na žáka v oblasti všeobecného a odborného vzdělání. Obor je zaměřen na výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Obory vzdělání kategorie E jsou určeny pro běžné žáky i žáky s lehkým mentálním postižením.

3) Střední vzdělávání s výučním listem – kategorie H

Tento obor umožňuje dosáhnout plnohodnotného středního vzdělání s výučním listem. Jedná se obor pro běžné žáky s možností integrace žáků s lehkým mentálním postižením. Dokladem o dokončení oboru je vysvědčení o závěrečných zkouškách a zároveň výuční list (Jařabáč, 2014).

2.5.2 PRAKTICKÁ ŠKOLA

Vzdělávání v praktické škole slouží především pro doplnění a rozšíření všeobecného vzdělání dosaženého v průběhu plnění povinné školní docházky, osvojení vědomostí, dovedností potřebných k výkonu konkrétních jednoduchých činností v různých profesních oblastech i v každodenním životě (Bartoňová, Vítková, 2007). „*Ve vzdělávacím programu je v souladu s individuálními potřebami a možnostmi žáků kladen důraz zejména na vypěstování kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, na kultivaci osobnosti, výchovu ke zdravému životnímu stylu a dosažení*

maximální samostatnosti“ (Bartoňová, Vítková, 2007, s. 73). V českém vzdělávacím systému se objevují praktické školy z hlediska délky studia a dělí se na jednoleté a dvouleté.

1) Praktická škola jednoletá

Praktickou školu jednoletou schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k datu 9. prosince 2004 s platností od 1. září 2005 jako jednoleté denní studium. Je převážně určena žákům s těžkým mentálním postižením, žákům s postižením více vadami a autistickými rysy, kteří dokončili vzdělání na úrovni základní školy speciální, případně základní školy praktické (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007). Cílem praktické školy jednoleté je doplnit a rozšířit teoretické a praktické vzdělávání. Získat základy manuálních dovedností v jednotlivých činnostech a připravit žáky na vykonávání určité konkrétní profesní činnosti. Předpokládá se, že žák praktické školy najde uplatnění v rámci svých možností a individuality v chráněných pracovištích chráněných dílnách (Franiok, 2007).

Výuka je organizována vzhledem ke schopnostem a možnostem žáků a respektuje jejich individuální zvláštnosti. K důležitým pedagogickým zásadám při výuce patří přiměřenost, individuální přístup a názornost. Především se učitelé zaměřují na rozvoj komunikačních dovedností, výchovu ke zdravému životnímu stylu, na získání kladného vztahu k práci, což vede k dosažení maximální možné samostatnosti. Praktická škola (jednoletá i dvouletá) je ukončena závěrečnou zkouškou a absolventi obdrží vysvědčení o závěrečné zkoušce (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007).

2) Praktická škola dvouletá

Praktickou školu dvouletou schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k datu 9. prosince 2004, s platností od 1. září 2005 jako dvouleté denní studium. Praktická škola je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami s mentálním postižením, případně žákům s více vadami. Podmínkou pro přijetí je ukončení povinné školní docházky, a to na základní škole praktické nebo speciální (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007). Je zaměřena na poskytování základních vědomostí, dovedností a návyků, které jsou součástí běžného praktického života. Tato

škola má velký význam pro mládež, kde z nějakého důvodu chybí role rodiny, případně kdy žáci pocházejí ze sociálně znevýhodněných rodin. Absolvent je připraven na výkon jednoduchých činností v oblastech praktického života (Franiok, 2007).

Výuka je organizována s ohledem na individuální možnosti, schopnosti a potřeby žáků. Je zde kladen důraz na osvojení vědomostí a dovedností potřebných k výkonu jednoduchých činností v různých profesních oblastech i v každodenním životě, na pěstování kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, rozpoznání nevhodného a rizikového chování, včetně uvědomování následků. Dalším cílem je naučit žáky plnit stanovené povinnosti, vymezená pravidla, respektovat práci druhých a motivovat je k rozšiřování a prohlubování svých vědomostí a dovedností. Absolventi praktické školy dvouleté mohou vzhledem ke svým individuálním možnostem a schopnostem najít uplatnění při výkonu pomocných prací, např. ve službách zdravotnictví a sociální péče, dále ve výrobních podnicích, v zemědělství a případně i na chráněných pracovištích (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007).

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Zmapování institucí vzdělávající žáky s LMR na Ostravsku

Po telefonickém kontaktu s pracovnící Speciálně-pedagogického centra jsem získala cenné informace. Středních škol, které nabízejí vzdělávací programy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a které jsou zaměřené na lehké mentální postižením, jsou v rámci Ostravska omezený počet. Seznam těchto škol společně s kontakty na střední školy mi byl zaslán na mojí e-mailovou adresu. Jednalo se o 5 středních škol a učilišť přímo z Ostravy nebo blízkého okolí (do 25 km).

- 1) Střední škola stavební a dřevozpracující, Ostrava
- 2) Střední škola prof. Zdeňka Matějčka, Ostrava-Poruba, příspěvková organizace
- 3) Odborné učiliště a Praktická škola, Hlučín
- 4) Střední škola a základní škola, Havířov – Šumbark, příspěvková organizace
- 5) Střední odborná škola, Frýdek-Místek, příspěvková organizace

Obrázek 1: Vyznačení středních škol, vhodných pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

Všechny výše uvedené školy jsem v rámci svého výzkumu oslovila prostřednictvím e-mailové komunikace. Zaměřila jsem se na kompetentní osoby, výchovné poradce, kteří disponovali veškerými potřebnými informacemi. Získala jsem příslib rozhovoru u třech středních škol. Zabývající školy se z rozhovoru omluvily pro svou časovou vytiženost.

Při svém sběru informací jsem získala dokument, kde se uvádí struktura poskytovaných oborů, které jsou vhodné pro žáky s lehkým mentální postižením. Tyto obory jsou určeny pro osoby, které jsou do speciálních tříd řazeny na základě § 16 odst. 9 školského zákona a přijímání žáci pouze s doporučením ke vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (příloha č. A), které vystavují speciálně pedagogické centra (dále SPC) nebo pedagogicko-psychologické poradny (dále PPP).

Střední škola stavební a dřevozpracující, Ostrava

23-51-E/01 Strojírenské práce	36-64-E/01 Tesařské práce
33-56-E/01 Truhlářské práce	36-67-E/01 Zednické práce
36-57-E/01 Malířské a natěračské práce	

Střední škola prof. Zdeňka Matějčka, Ostrava-Poruba, příspěvková organizace

29-51-E/01 Potravinářská výroba (Cukrářské práce)	65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby
33-58-E/01 Zpracovatel přírodních pletiv (Košíkářské práce)	69-54-E/01 Provozní služby
41-52-E/01 Zahradnické práce	75-41-E/01 Pečovatelské služby
41-52-E/01 Zahradnické práce (Pěstování a aranžování květin)	66-51-E/01 Prodavačské práce

Odborné učiliště a Praktická škola, Hlučín

65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby - Kuchařské práce	36-57-E/01 Malířské a natěračské práce
66-51-E/01 Provozní práce - Prodavačské práce	36-67-E/01 Zednické práce
29-51-E/02 Potravinářské práce - Pekařské práce	75-41-E/01 Pečovatelské služby
29-51-E/01 Potravinářská výroba - Cukrářské práce	78-62-C/02 Praktická škola dvouletá

Střední škola a základní škola, Havířov – Šumbark, příspěvková organizace

75-41-E/01 Pečovatelské služby - Pečovatelské práce	78-62-C/02 Praktická škola dvouletá
23-51-E/01 Strojírenské práce - Automontážní práce	78-62-C/01 Praktická škola jednoletá
36-64-E/01 Tesařské práce	65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby - Kuchařské práce
36-67-E/01 Zednické práce	66-51-E/01 Prodavačské práce
	41-52-E/01 Zahradnické práce

Střední odborná škola, Frýdek-Místek, příspěvková organizace

23-51-E/01 Strojírenské práce - Automontážní práce	36-64-E/01 Tesařské práce
23-51-E/01 Strojírenské práce - Zámečnické práce a údržba	36-67-E/01 Zednické práce
65-51-E/01 Stravovací a ubytovací služby - Kuchařské práce	66-51-E/01 Prodavačské práce
	41-52-E/01 Zahradnické práce

75-41-E/01 Pečovatelské služby -
Pečovatelské práce

78-62-C/02 Praktická škola dvouletá

78-62-C/01 Praktická škola jednoletá

36-57-E/01 Malířské a natěračské
práce

3.2 Výzkum - metoda, výběr vzorku a průběh šetření

3.2.1 VÝBĚR METODY

Jako metodu sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Hendl ve své publikaci poukazuje na znaky rozhovoru a řadí mezi ně citlivost, dovednost, koncentraci, disciplínu i interpersonální porozumění (Hendl 2005 s. 49). Miovský uvádí, že výzkumník vytváří určité okruhy otázek, které potom bude jako tazatel klást účastníkům. Zpravidla je možné pořadí otázek měnit, a to dle svých potřeb a možností. Není tedy vázán pouze pevnou strukturou. Zároveň můžeme do základních otázek přidávat i otázky doplňující, které vyžadují další podrobnosti či vysvětlení, abychom správně pochopili, co svou odpovědí přesně myslí (Miovský, 2006, s. 79).

3.2.2 VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU

Při výběru vhodných respondentů jsem se zaměřila na osoby, které s těmito žáky přicházejí do styku nejvíce, a mají tak velmi podrobné praktické zkušenosti s danou problematikou.

Samotné rozhovory byly sjednány dopředu. Schůzka trvala přibližně hodinu, Na začátku každého rozhovoru předcházelo krátké představení a vysvětlení podstaty šetření.

Pro vyhledávání respondentů byli stanoveny tyto kritéria:

- pedagogická či poradenská praxe;
- pracovní zařazení (speciální pedagog, školní psycholog, výchovný poradce)
- souvislá práce s žákem s lehkou mentální retardací

V konečném vzorku respondentů byli čtyři výchovní poradci, které mají ve své praxi dlouholetou zkušenost. Výjimka byla jedna střední škola, kde bylo jednáno se všema

výchovnými poradci. Nejprve proběhl rozhovor s výchovným poradcem s péčí o žáky oborů: Pekař, Cukrář, Zahradnické práce, Zahradnické práce - Pěstování a aranžování květin, Pečovatelské služby, Potravinářská výroba, Provozní služby, Stravovací a ubytovací služby, včetně Praktické školy jednoleté a dvouleté. Druhý na řadě byl výchovný poradce, jež je zároveň i speciálním pedagogem a která se věnuje péči o žáky oborů: Sociální činnost, Hotelnictví, Informační technologie, Kuchař-číšník, zpracovatel přírodních pletiv, všechny formy dálkového studia na asistenta pedagoga. Nejen jejich dlouholetá praxe, ale i přímý kontakt se žáky a jejich rodiči, mě utvrdil, že výběr respondentů byl správný.

3.2.3 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kvalitativní výzkumné šetření probíhalo na 3 středních školách s možností vzdělávání žáků s lehkou mentální retardací:

- 1) Střední škola prof. Zdeňka Matějčka Ostrava - Poruba, příspěvková organizace
- 2) Střední škola stavební a dřevozpracující, Ostrava, příspěvková organizace
- 3) Odborné učiliště a Praktická škola, Hlučín, příspěvková organizace

Rozhovor se ukázal jako nejvhodnější varianta pro zpracování výzkumu, a to konkrétně metodou polostrukturovaného rozhovoru. Jedná se totiž o velice obsáhlé téma, které je možné větvit a hovořit o něm velmi obšírně. Metoda polostrukturovaného rozhovoru je metodou, kdy je možné zjistit a vyslechnout si vlastní názory, poznatky a zkušenosti ze strany pedagogů na toto postižení a zároveň propojit se vzděláváním a profesní přípravou. Rozhovory byly realizovány individuálně. Délka rozhovoru byla přizpůsobena výřečností a otevřeností respondentů. Počet otázek byl stanoven na 15, které by se daly rozdělit do 4 okruhů (podle problematiky). Tyto otázky nebyly kladeny postupně, neboť každý respondent ve svém vyprávění na otázky sám odpovídal, aniž by byl na ně tázán a to z důvodu samotné situace, která to tak umožnila. Otázky byly tedy kladeny jen jako podpůrný stabilizační prvek a nebylo potřeba nějak respondenta přerušovat, nebo ho odkazovat na přímé odpovědi na položené otázky. Z celého rozhovoru byly vybrány klíčové a podstatné fakta pro stanovení výsledné analýzy.

3.3 VÝSLEDKY A JEJICH ANALÝZA

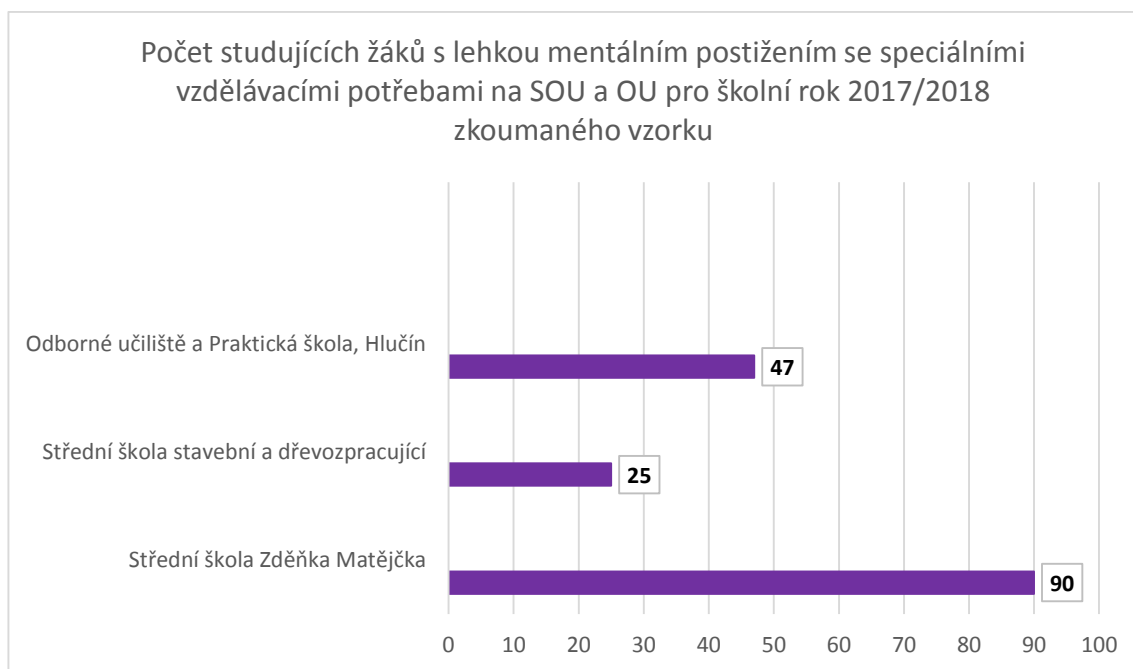
3.3.1 STRUKTURA NABÍZENÝCH OBORŮ PRO ŽÁKY SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI

První otázka poukazuje na skutečnost, že školy byly správně vybrány. Vzdělávají se zde žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, mezi které se řadí i žáci s lehkým mentálním postižením. Respondenti č. 1, 2 a 4 vypovídají, že školy disponují obory s označením H, E a C. Výskyt žáků s lehkým mentálním postižením se převážně pohybuje v kategorii oborů E. U respondenta č. 3 se jedná o speciální školu, která nabízí pouze obory v kategorii E a C, přičemž praktická škola je pouze dvouletá.

Rozdělení oborů, které navštěvují dívky a chlapci je nejjednodušší u respondenta č. 2, jelikož se jedná pouze o obory se zaměřením řemeslným. Dívky se na těchto oborech objevují pouze sporadicky. V tomto školním roce navštěvuje obor E jedna dívka, která je žačkou truhlářského oboru. U ostatních respondentů, tedy 1, 3 a 4, jsou poměry stran vyvážené, nejedná-li se o typicky mužské řemeslné obory. Chce-li chlapec navštěvovat obor, který je charakterizován převážně jako dívčí, je mu tato možnost dovolena. Toto zvyklost platí i v opačných případech.

Zaměříme-li se na počet studujících žáků s lehkým mentálním postižením ve školním roce 2017/2018, dostaneme se k těmto číslům: U respondenta č. 1 a 4 se současný stav žáků s lehkou mentální retardací, případně kombinovaného postižení, pohybuje okolo 90 žáků. Respondent č. 2 eviduje 25 žáků a respondent č. 3 se blíží k počtu 47 žáků. Pro přehlednost uvádím čísla v následujícím vypracovaném grafu.

Graf 1: Znázornění počtu žáků s lehkým mentálním postižením přihlášených na obory pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

3.3.2 PROBLEMATIKA PŘI VÝBĚRU OBORU

Vezmeme-li v potaz zájem o obory, které si žáci případně rodiče vybírají pro studium svých dětí, určitě zde zařadíme řemeslné a potravinářské obory. Po těchto oborech se z hlediska trendu přiklání k oborům nabízející služby, cukrářské a zahradnické práce. Naopak velký úbytek pocítují obory kuchařů a pekařů. U respondenta č. 4 narážíme na problém, kdy je velice těžké určit výsostné postavení některého oboru. Odůvodňuje to tímto sdělením: „V praxi se setkáváme s tím, že žák po dostudování zůstává na škole, pouze změní své zaměření oboru. Jako důvod může být obtížné uplatnění na trhu práce, obava jít do práce a celková obava ze změny. Další důvody z pohledu převážné zákonných zástupců ale i žáků, je zachování určitého režimu, udržení sociálních kontaktů a styku s vrstevníky. Žáci většinou absolvují i tři obory na stejné škole. Je tedy opravdu těžké určit o jaký obor je zájem, neboť dochází k promíchání. Jedná se o sekvenci tzv. vln, kdy se sejde zájem o nějaký obor a příští rok se ani neotevře z důvodů naprostého nezájmu. Oponentem tohoto tvrzení je respondent č. 2, který z důvodů oborů zaměřených na řemeslo, může určit přednost oboru. Jedná se řadu let o obory strojírenské, truhlářské a zednické. Navíc se zde dostáváme k propojenosti těchto oborů. Existují zde navazující H obory na E obory, které uvedu v tabulce:

H obor	E obor
Instalatér	Strojírenské práce
Zedník	Zednické práce
Truhlář	Truhlářské práce
Malíř a lakýrník	Malířské práce

Z tabulky vyplývá, že žák, který nemá diagnózu, se přihlásí na H obor. Posléze se zjistí, že se jedná o žáka s LMR a H obor vzhledem k náročností nezvládá. Je tedy možnost přejít rovnou do E oboru, který je v podobném stylu a s podobným zaměřením. Takže tím můžeme předcházet i nepříjemnosti pro dítě, které z přechodu může mít obavu.

Závěrem je tedy důležité uvědomit si význam zvoleného oboru, dále je důležité pracovat s dítětem hned od začátku a vědět, proč si ten obor vybral. Předejdeme tím negativním zkušenostem respondentů, kteří se shodují na nejhorší variantě výběru. To znamená, že se rodiče i přes vědomí, že se jedná o dítě s mentálním postižením, rozhodnou pro H obor s názorem: „že ho žák zkusí a pokud mu to nepůjde, přeřadí se na E obor.“ Poté přicházejí argumenty rodičů: „žák si sám tento obor vybral a chtěl ho zkusit.“ Tím bych poukázala na důležitost korekce rodičů (zákonných zástupců) ve výběru oboru, a to s velkým ohledem na možnosti dítěte.

3.3.3 PODMÍNKY PRO PŘIJETÍ

U otázky, která vymezuje podmínky pro přijetí žáků do E oborů, případně H oborů se všichni respondenti shodli v jednotném postupu, a to z důvodu, že tyto podmínky pro přijetí žáka jsou podloženy zákonem. Základním a prvotním předpokladem pro přijetí je ukončení povinné školní docházky. Jako druhotnou podmínkou je podání přihlášky na školu s vyjádřením lékaře ke zdravotní způsobilosti k vybranému oboru. Jeden rozdíl nalezneme u E oborů, které zahrnují nejen výše uvedené podmínky, ale musí obsahovat i doporučení SPC nebo PPP vzdělávat žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Následně byla položena doplňující otázka: Zda by doporučovali pro žáky s lehkým mentálním postižením přihlášení na H obor? Došlo k názorové shodě. Respondent č. 1 by na základě své dlouholeté praxe určitě nedoporučoval žákům s lehkým mentální postižením přihlásit se na H obor. Podobně na tom byl i respondent č. 2, 3 a 4. Důvody

těchto tvrzení, nejlépe vystihuje a popisuje respondent č. 1. Ten také zmírňuje toto negativní tvrzení tím, že rozhodně nedoporučuje přihlášení za předpokladu, že rodič řekne: „*přihlásíme ho tam a uvidíme, jestli to zvládne*“ Zároveň toto doplňuje příkladem z praxe, který cituji: „*Na škole byl přijatý žák na H obor kuchař. I když neměl diagnostikované lehké mentální postižení, vykazoval znaky lehké mentální retardace. Byl tedy na H oboru, bohužel spolužáci ho nepřijali a posmívají se mu za jeho pomalost (opožděnost). Vše vedlo k reakci žáka. Ta byla útočná až agresivní, v kolektivu se necítil dobře, začal negovat a stahovat se do ústraní. Také byly na něho kladeny velké nároky ze strany obsahu učiva, které nezvládal. Odmítal přejít na E obor z předsudků, že se nepovažuje za „blbečka“.* Z tohoto příběhu lze vyzorovat velkou problematiku u hraničního pásma lehké mentální retardace, kdy žák ani nemusí vědět, že trpí tímto postižením. Dochází k tomu, že si neumí vysvětlit, proč zase neuspěl, proč mu to nejde a proč je jiný než ostatní. Je tedy důležité odhalit zátěže, kterými dítě trpí a snažit se, jak s žákem, tak i jeho rodinou, najít vhodnější způsob pro vzdělávání. Doplňující informaci poskytl respondent č. 2, který vidí možnost zařazení žáka s lehkou mentální retardací na těchto podmínkách: „*na jaké škále intelektu je, jakou má rodinu, jak je osobnostně nastaven, jakou má vůli a motivaci to zvládnout, jaké má chování a jakou má docházku. Pokud tyto podmínky splňuje na výbornou, pak bych přihlášení na H obor doporučil*“ zároveň však dodává, že: „*podmínek je hodně, pokud bych to měl vzít z hlediska pomalosti, chápání věcí a sociálních kontaktů, tak bych určitě doporučoval E obor, protože mu tam bude rozhodně lépe.* Jako výhody E oboru dále uvádí: „*Nebude se bát chodit do školy, ostatní žáci na tom budou podobně, rozhodně je zde méně učiva a jiný režim výuky.*“ Ostatně i má osobní zkušenost s rodinným příslušníkem jen potvrzuje tyto informace. Dovoluji si souhlasit s těmito názory. Z výše uvedeného je potvrzeno, že H obory by neměly navštěvovat osoby s lehkou mentální retardací, neboť se jedná o velkou zátěž pro tyto žáky. Zvlášť pokud i E obory jsou zakončeny výučním listem a nejedná se o markantní rozdíl. Mou úvahu potvrzuje i respondent č. 2, který uvádí tento případ: „*pokud si zavoláte řemeslníka, pak Vás nezajímá, co vystudoval, ale jestli je šikovný a tu práci dokáže vykonat.*“ Jiná situace nastává tehdy, když se žák rozhodne udělat nástavbu. Zde se objevuje základní rozpor, neboť pro E obory tyto nástavby nejsou možné.

3.3.4 PROBLÉMY PŘI STUDIU

Tímto bych pozvolna navázala na problematiku při studiu zvoleného oboru, která s nevhodným výběrem oboru úzce souvisí. V první řadě na čem se všichni respondenti shodují, že největší problém je skryt v docházce a neúměrném počtu neomluvených hodin. Nejvíce skepticky se k této otázce postavil respondent č. 3, který poznamenal, že je jedná o: *„úplnou negaci ze strany žáka něco dělat, na školu kašlou a přestanou do ní chodit. Raději sedí doma u televize nebo na internetu, případně bych se nebál říct, že tráví čas pouze na facebookových stránkách. Obor je nebaví, nemají k tomu kladný vztah.“* Obdobný názor má i respondent č. 2, který problematiku nezvládnutí oboru přisuzuje třem faktorům: *„Prvním faktorem jsou neomluvené hodiny, druhým faktorem je problematika v chování žáka – problémové chování, přidružené poruchy chování, agresivita, šikana, vandalismus, krádeže, od nadávání až po vyhrožování. Třetím faktorem jsou osobní problémy, mezi ty řadíme vztahy s rodinou, s partou, řešení bydlení, útěky z domova, zamilují se a zase odmilují apod.“*

Pro řešení těchto závažných problémů se udělují různá výchovná opatření, případně se žák doporučí na psychiatrické vyšetření ve spolupráci se zákonným zástupcem. Tato opatření nejsou dostatečně účinná a učitele staví do pozice, kdy nemohou nic víc dělat. Pro srovnání uvedu zjednodušenější náhled na problematiku u respondenta č. 4. Ten uvedl: *„Problémy se objevují pouze ve výjimečných situacích, a to převážně z důvodů zdravotních problémů, díky kterých musí žák předčasně ukončit studium, např. nějaká hospitalizace v nemocnici nebo jiné důvody, při kterých nemůže žák dojíždět do školy.“* Zároveň také dodává, že: *„se objevuje i ztráta zájmu o studovaný obor, či motivace chodit do školy.“*

Dle mého názoru má na tyto problémy velký vliv skladba žáků navštěvované školy, její osobnostní charakteristika, sociální prostředí a v neposlední řadě přístup a výchova v rodině. Z výše uvedených informací lze vypočítat rozdílnost struktur žáků v závislosti na zaměření školy. V současné době se dle mého názoru projevuje velký nárůst agresivity u celé společnosti, která může souviset s celkovým zrychlením životního tempa ve společnosti. Také základ rodinné výchovy má mnohdy velké trhliny a ne vždy se podaří vychovat pokorné, zodpovědné, pracovité a slušné potomky. Důvody vedoucí k nedokončení studia na střední škole jsou různorodé. Může se jednat o malé problémy,

kteře se dají vyřešit. Taktéž se mohou objevit problémy velké, se kterými si neporadí ani nejzkušenější pedagog. Vše však záleží na jedinci, jeho postoji a motivaci ke vzdělávání.

3.3.5 PRAXE ŽÁKA VE STUDIJNÍM OBORU

Na všech školách je žákům umožněna praxe v rámci studia. Tato praxe je konaná převážně u nasmlouvaných firem nebo v učňovských dílnách v rámci školních dílen. Záleží na domluvě se žákem, zda má možnost např. v nějaké rodinné firmě vykonávat praxi. Nemá-li tuto možnost, škola mu ji zajistí. Problematika docházky se týká i této praxe. Dle respondenta č. 3 vedl tento důvod k předčasnému ukončení praxe s domluvenými firmami, neboť žáci přestali na praxe chodit. To vedlo k nevoli ze strany poskytovatelů praxe, neboť za žáka neměli náhradu a smlouvu se školou ukončili. U dílenských praxí k této situaci nedochází. Bohužel u praxe v potravinářství je stále zapotřebí v plný rozsah v reálném provozu. Ale i zde je situace napjatá. Nejenže žáci na praxe pravidelně nedochází, ale objevují se u nich i krádeže. Respondent č. 4 poukazuje ve svém výkladu na velký rozdíl poskytované praxe u E oboru a H oboru. Rozdíl u těchto oborů je patrný u rozložení pracovní doby žáků a celkovému obsahu učiva. *„U H oborů je týden škola a týden praxe. Praxe je náročná a vykonávají 8 hodinovou pracovní dobu. E obory mají tři dny praxe a dva dny chodí do školy. Praxe je zaměřena na posílení praktických činností pro rozvoj jedince.“*

V závěrečném shrnutí bych jako hlavní důvod špatné docházky na praktickou část studia viděla ve špatném finančním ohodnocení, které je nedostatečně motivující. Není-li žák schopen dodržovat pravidelnou docházku v rámci studia, bude pro něj obtížná i samotná docházka do budoucího zaměstnání. Jsem ráda, že v rozhovoru došlo ke srovnání praxe E oborů a H oborů, kde se opět potvrdilo, že pro žáky s lehkou mentální retardací je praxe na H oboru náročnější a vhodnější je pro ně E obor.

3.3.6 DALŠÍ MOŽNOSTI PRO POKRAČOVÁNÍ VE STUDIU

V této otázce došlo ke shodě všech respondentů v oblasti jejich zkušeností. Jejich žáci po úspěšném dokončení, začínají opět studovat. Respondent č. 1 označil jako důvod, že se jedná o jedinou jistotu, kterou už znají a stejně nevědí, kam jít dál. Respondent č. 4 poznamenává: *„u H oboru lze jít na nástavbové studium, zatímco E obory nástavbu*

nemají. Žák musí studium ukončit a znovu se přihlásit na požadovaný nový obor.“ Na problematiku této otázky narazil respondent č. 2, který uvádí několik pohnutek k tomu se znovu přihlásit a začít studovat, mezi nejčastější řadí: „sirotčí důchod a potřebu mít status studenta“. Tato problematika je mezi studenty známa a oblíbená. Jedná se o získání potvrzení studenta pro vyplacení sirotčí či jiné dávky. Školu však nebere vážně a nedodrжуje docházku. Proto je žák po nějaké době vyloučen, znovu se však přihlašuje následující školní rok. Mezi další pohnutky se řadí „respitní péče“. Rodič neví, co s dítětem dál, přihlásí ho znovu na školu. Je však důvod to považovat za problém? Rozhodně je to dobré pro jeho intelekt, socializaci a zároveň se něco přiučí. Dále respondenti uvádějí: „kluci chtějí více oborů pro své podnikání, více živností a více činností.“ Problém respondent č. 2 vidí: „ve fluktuaci žáků, která je velká. Skončí u nás, protože přestane pravidelně docházet, přihlásí se na jinou školu. Tam také nechodí, a zase se přihlásí na další. Vzniká problém, že žák ve 20 letech nemá zatím žádnou školu a je stále studentem.“

Závěrečným zjištěním je, že možnost dalšího vzdělávání je hojně využívána, což vede k pozitivním výsledkům. Zároveň se však také velice často objevuje zneužívání situace žákem v jeho prospěch. Ze statusu „být studentem“ pro ně plynou jisté výhody a úlevy. Jednou z konkrétních situací je ta, kdy je žák do 26 let považován státem za nezaopatřené dítě, i když dosáhl plnoletosti. Tento fakt opravňuje žáka k pobírání dávek ze státního systému, i přestože o studovaný obor nejeví zájem a zanedbává docházku. Jedná se o jednoduchý zisk, kdy pro to nemusí nic dělat. Je tedy na pováženu, zda by stát neměl zpřísnit tyto podmínky, případně vykonávat větší kontrolu a dozor nad studenty.

3.3.7 ZPĚTNÁ VAZBA OD ABSOLVENTŮ

Zpětnou vazbu v nějaké podobě potvrzují všichni respondenti. Je přirozeným jevem, že se objevují úspěšní žáci, kteří si našli práci a vedou spokojený život. Tato zpětná vazba umožňuje respondentům získat motivaci pro svou další práci.

3.3.8 PROFESNÍ PORADENSTVÍ

Každá škola poskytuje ve své oblasti profesní poradenství. U respondenta č. 3 se škola snaží, aby jejich žák úspěšně dostudoval. Respondent dodává: *„jedná o péči v rámci studia, kdy se může objevit problém při studiu a žák obor nezvládá, pak se hledají důvody proč tomu tak je, poté se je snaží odstranit, případně minimalizovat. Řešením bývá i přestup na jiný obor.“* Tento základ poradenské činnosti byl totožně prezentován respondentem č. 2, který zároveň obohacuje profesní poradenství o informaci: *„firmy chodí na náborů po závěrečných zkouškách a nabízejí své nabídky v oblasti pracovního uplatnění. Dále na praxi si získávají žáci vazby na zaměstnavatele a případně je zde možnost uplatnění, kterou zastřešuje odborová organizace CECHY. Tato organizace spolupracuje s firmami hledajícími zaměstnance v oboru stavebnictví a kamnářů.“*

Jako nejaktivnější poradenská činnost je viditelná u respondenta č. 1 a 4, kdy škola nabízí nejen základní poradenství v rámci studia, ale je zapojena do různých projektů na podporu zaměstnávání osob s mentálním postižením. Jedním z těchto projektů je například „Podpora krajského akčního plánování (zkratka P-KAP), která poskytuje metodiku pro vytvoření plánu pro rozvoj vzdělávání – tzv. školních akčních plánů (zkratka ŠAP). Tento projekt obsahuje semináře pro pracovníky škol a případně potřebné konzultace v oblasti poradenské činnosti v rámci studia. Škola také spolupracuje s Úřadem práce v Ostravě a jejich prostřednictvím zprostředkovává informační kanál, tj. zveřejňuje možnosti uplatnění na trhu práce. Vyvěšuje aktuální nabídku volných pracovních míst. Další součástí poradenství je i možnost spolupráce s organizacemi při výkonu praxe. Ty nabízejí studentům pracovní uplatnění na hlavní pracovní poměr nebo jen formu dlouhodobé brigády.

Na závěr každého rozhovoru byli respondenti dotázáni na osobní názor, zda si myslí, že žáci vystudovaného oboru jsou úspěšní na trhu práce. Zde se názory respondentů rozcházejí. Respondent č. 2 sází na individualitu jedince. Ze svých zkušeností zná jedince, kteří podnikají a zakládají firmy. Naopak také zná i ty, kteří sedí doma a jsou vedeni na úřadu práce. Má rozporuplný názor v problematice úřadu práce. Není přesvědčen, že tyto úřady vykonávají svojí práci pro tyto absolventy správně. Podobné selhaní úřadu práce spatřuje i respondent č. 4, který považuje za problém nepřipravenost pracovníků úřadu. Navrhuje řešení: zaměstnávání absolventů v menších rodinných firmách nebo obdobných

organizacích, ve který je zvýšený dohled na zaměstnance. Ke skeptickému názoru se řadí i respondent č. 3, ten se domnívá: „70% *dostudovaných žáků nevykonává obor, který vystudovalo. Často mění zaměstnání a jsou to tzv. věční hledači. Vše shrnul v závěrečné větě: „kdo měl zájem a chodil pravidelně do školy, ten si většinou práci našel. Ale kdo byl lempl, tak pracovat nezačal.“*

Závěrečným vyhodnocením bylo zjištěno, že školy se snaží nabízet poradenskou činnost v oblasti pracovního uplatnění. Některé se soustředí na úspěšnost žáka v dokončení studia, jiné se podílejí i na aktivitách, kde pedagogové podstupují různá odborná školení. Dále se snaží, poskytnou co největší množství informací v oblasti zaměstnávání.

Přínosná je určitě také spolupráce s Úřadem práce a jeho monitorování situace na trhu práce a hledání možností pro jejich uplatnění. Nicméně tato spolupráce je v současné době v pomyslné testovací fázi. S tímto faktem mohou souviset i ne příliš kladné výsledky z rozhovorů. Většina respondentů u svých absolventů nevidí značnou úspěšnost na trhu práce. Problematiku vidí v systému zaměstnávání. Úřad práce většinou počítá s tím, že budou mít invalidní důchody a budou sedět doma. Nejspíše z tohoto důvodu se nesnaží absolventům najít vhodné zaměstnání. Další komplikací je pak osobnost jedince, která má určité mentální omezení. S tímto omezením souvisí velké výkyvy v chování a v pravidelnosti jejich docházky do školy.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnuje problematice tématu vzdělávání žáků s mentálním postižením. Při zpracování teoretické části byly využity poznatky z odborné literatury, internetových zdrojů i názory z vlastní praxe. Teoretická část obsahuje vymezení pojmů, klasifikace mentální retardace a historii přístupu společnosti k handicapovaným osobám. Dále jsou zde uvedeny možnosti vzdělávání mentálně postižených dětí v oblasti základního vzdělání. Tito žáci jsou v tomto stupni vzdělání převážně zařazeni do praktických a speciálních tříd. Do této kapitoly jsem zapracovala i v současnosti využívaný rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s obsahem, který je určen pro žáky s lehkým mentálním postižením. Poslední kapitola teoretické části je věnovaná profesní přípravě a vzdělávání mládeže, která se mimo jiné zabývá rozhodujícími faktory pro výběr následujícího studia na střední škole.

Praktickou částí bakalářské práce je výzkum, který byl proveden formou polostrukturovaného rozhovoru s výchovnými poradci středních škol na Ostravsku. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda a za jakých podmínek je možné realizovat profesní vzdělávání lehce mentálně postižených jedinců na středních školách. Analýzou získaných dat jsem zjistila, že vzdělání probíhá na oborech, které jsou určeny pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Tato forma výuky je realizovatelná i u běžných studijních oborů, nicméně získané výsledky u tohoto typu studia nejsou výchovnými poradci doporučovány, vzhledem k jejich náročnosti.

Z názorů dotazovaných respondentů vyplývá, že žáci s lehkým mentálním postižením jsou dlouhodobě vedeni na středních školách se statusem studenta. Tento fakt je zapříčiněn nedostatkem volných pracovních příležitostí na trhu práce. Dle mého názoru by stát, prostřednictvím úřadu práce, měl zajistit lepší podmínky pro tyto absolventy. Toto by spočívalo v získání pracovního uplatnění a následného zapojení do pracovního procesu. Celý tento systém by měl vést k větší samostatnosti osob s lehkým mentálním postižením, a tímto přispět ke snížení závislosti na sociálním systému.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BARTOŇOVÁ, M., B. BAZALOVÁ a J. PIPEKOVÁ. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

BARTOŇOVÁ, M. a M. VÍTKOVÁ. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.

EMERSON, E. *Problémové chování u lidí s mentální retardací*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-390-1.

FOUCAULT, M. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. Edice 21. ISBN 80-7106-085-2.

FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením: (inkluzivní vzdělávání s přihlédnutím k žákům s mentálním postižením)*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 80-7368-274-5.

FRANIOK, P. a J. KYSUČAN. *Psychopedie: speciální pedagogika mentálně retardovaných*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002. ISBN 80-7042-247-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JAŘABÁČ, I. *Komparace profesní orientace žáků s mentálním postižením ve městech Ostrava (ČR) a Wodzisław Śląski (PL)*. Ostrava: Montanex, 2014. ISBN 978-80-7225-421-7.

LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2071-4.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MÜLLER, O. *Lehká mentální retardace v pedagogickopsychologickém kontextu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0207-6.

PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál, 2000. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-506-7.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-060-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VALENTA, M. a O. MÜLLER. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 1. vyd. Praha: Parta, 2003. ISBN 80-7320-039-2.

VALENTA, M., J. MICHALÍK a M. LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3829-1.

VÍTKOVÁ, M., (ed.). *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-071-9.

Legislativní prameny

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Dotisk 1. vyd. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. ISBN 80-87000-02-1.

Zákon č. 561/2004 Sb. *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).*

Vyhláška MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., *ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.*

Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny; některé další související právní předpisy. Vydání: dvanácté. Praha: Armex Publishing, 2017. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-46-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

Křížkovská, Vzdělávání dětí s mentálním postižením. Portál Šance dětem. [online].
Publikováno: 20. 12. 2012, aktualizováno: 23. 1. 2018. Dostupné z:
<https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/vzdelavani-deti-se-specialnimi-potrebami/vzdelavani-deti-s-mentalnim-postizenim.shtml>

VOTAVOVÁ, Renata. Možnosti středního vzdělávání žáků s mentálním postižením v ICT I. *Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 20. 01. 2016 [cit. 2017-12-28]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/o/20619/MOZNOSTI-STREDNIHO-VZDELAVANI-ZAKU-S-MENTALNIM-POSTIZENIM-V-ICT-I.html/>

SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká republika
ZŠ	Základní škola
SOU	Střední odborné učiliště
OU	Odborné učiliště
MR	Mentální retardace
LMR	Lehká mentální retardace
LMP	Lehké mentální postižení
MŠMT	Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP ZV	Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání
RVP ZV LMP	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vyznačení středních škol, vhodných pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami 32

Seznam tabulek

Tabulka 1: Mentální retardace dle stupně postižení 13

Tabulka 2: Přístupy společnosti ke zdravotně postiženým dle Slowíka..... 17

Tabulka 3: Nabídka vzdělávacích možností pro jedince s mentálním postižením s ohledem na nový školský zákon 22

Seznam grafů

Graf 1: Znázornění počtu žáků s lehkým mentálním postižením přihlášených na obory pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. 38

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Doporučení pro vzdělávání žáků na střední škole	I
Příloha B – Otázky pro rozhovor	II

Příloha A - Doporučení pro vzdělávání žáků na střední škole

A) Doporučení pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole

Dítě/žák/student:

Jméno a příjmení

Datum narození

Bydliště

Škola

Ročník 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Souhrnné údaje k vyšetření a stanoveným PO:

Převažující stupeň PO 2. 3. 4. 5.

1. (stupeň neurčen)

Identifikátor znevýhodnění

Návrh organizační formy vzdělávání bez IVP třída, oddělení, skupina zřízená podle § 16 odst. 9 ŠZ
 s IVP zařazení do školy, která vzdělává žáky podle §16 odst. 9 ŠZ
(doložit žádost zákonného zástupce nebo zletilého žáka)

Datum přijetí žádosti o poskytnutí poradenské pomoci

Datum vyšetření v ŠPZ Datum konzultace se školou

Platnost doporučení do Termín kontrolního vyšetření

Návrh zahájení poskytování podpůrných opatření

Zpracoval (jméno a podpis) Vedoucí pracoviště

Adresa a název pracoviště vystavujícího doporučení Razítko
Datum

Příloha B – Otázky pro rozhovor

Otázky pro polostrukturovaný rozhovor s výchovnými poradci.

Zaměřeno na žáky s lehkou mentální retardací.

- 1) Zaměření na strukturu vzdělávání – navštěvují Vaší školu osoby s lehkou mentální retardací. Pokud ano jaké obory si nejčastěji vybírají?
- 2) Jaké obory jsou obecně nabízeny pro osoby s lehkou mentální retardací?
- 3) Je nějaký obor, o který není zájem. Pokud ano, proč?
- 4) Víte kolik je přijatých žáků s lehkou mentální retardací pro tento školní rok?
- 5) Jaké obory jsou převážně navštěvovány chlapci a jaké dívkami?
- 6) Jaká je úspěšnost dokončení studia osob s lehkou mentální retardací?
- 7) Jaké problémy tito žáci při studiu dle Vašeho názoru se objevují nejčastěji?
- 8) Nabízí škola pro žáky s MR profesní/kariérní poradenství?
- 9) Spolupracuje Vaše škola s organizacemi, které poskytují zaměstnání osobám s lehkou mentální retardací? Jestliže ano? Můžete mi některé uvést?
- 10) Má Vaše škola H obory? Pokud ano navštěvují i tyto obory žáci s lehkou mentální retardací?
- 11) Jaké jsou podmínky pro přijetí žáků na obor E či H?
- 12) Jak je koordinovaná Vaše praxe pro žáky?
- 13) Máte zpětnou vazbu od absolventů této školy? Pokud ano? Jakou?
- 14) Pokračují žáci E oboru na nástavbovém studiu či jiném oboru?
- 15) Jsou žáci po vystudování oboru, úspěšní na trhu práce?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Martina Obušková

Obor: Vzdělávání dospělých (Bc. VD Voš)

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Vzdělávání zaměřené na pracovní uplatnění osob s lehkou mentální retardací na Ostravsku

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 38

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 24

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jan Beseda, Ph.D.